

Olha Pelekh

"Religia w społeczeństwie
ponowoczesnym : studium
socjologiczne", Janusz Mariański,
Warszawa 2010 : [recenzja]

Wrocławski Przegląd Teologiczny 20/1, 229-232

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Janusz Mariański

Religia w społeczeństwie ponowoczesnym. Studium socjologiczne

Oficyna Naukowa, Warszawa 2010, ss. 295

Religia w społeczeństwie ponowoczesnym to publikacja naukowa z zakresu socjologii religii. Książk prof. Janusz Mariański omawia w niej współczesne problemy społeczne w kontekście podejścia do religii i jej roli dla społeczeństwa i człowieka. Przedstawia zagrożenia i pułapki, na jakie narażony jest dzisiaj człowiek, ale jednocześnie szeroko opisuje, z czego one wynikają i jakie jest ich źródło. Poza tym wskazuje również możliwości działań na rzecz obrony moralności i zachowań godnych człowieka. Jest to swoiste studium socjologiczne społeczeństwa żyjącego w dobie ponowoczesnej. Autor charakteryzuje w niej takie społeczeństwo w kontekście nie tylko polskim, ale i globalnym. Zwraca uwagę na teorię sekularyzacji i jej współczesne odniesienie w wymiarze europejskim i światowym. Przedstawia również tendencje przemian we współczesnej religijności, co je warunkuje i determinuje oraz jak wygląda współczesna religijność i duchowość, prezentuje szerokie opinie innych socjologów, filozofów i naukowców dotyczące omawianych zagadnień. Przybliży także czytelnikowi najnowsze wyniki światowych badań socjologicznych dotyczących religijności i duchowości.

Książka jest swoistą próbą przeciwstawienia się klasycznym teoriom wielu uczonych, takich jak Maks Weber, Emil Durkheim, Karol Marks czy August Comte, którzy stwierdzali, że znaczenie religii w życiu człowieka wraz z postępem cywilizacyjnym ulegnie zagładzie, a jej sekularyzacja będzie nieodwracalna. Autor udowadnia, że jest inaczej. Wskazuje, że religijność i duchowość przechodzi pewne przeobrażenia, a temat sekularyzacji i teorii sekularyzacji nie zanika, ale nadal jest przedmiotem wielu badań i świadczy o desekularyzacji, respirytualizacji i o powrocie religii do sfery życia indywidualnego i społecznego.

Treść książki zawarta jest w czterech rozdziałach. Oczywiście wzbogacona jest we wstęp i zakończenie oraz, co cenne dla naukowców obcojęzycznych, w streszczenie publikacji w języku angielskim. Książka zawiera również bogatą bibliografię i indeks osób, które autor cytuje lub powołuje się na ich opinie, badania, prace czy publikacje.

Pierwszy rozdział to charakterystyka społeczeństwa ponowoczesnego pod względem pluralizmu i wartości norm, wzrastającego ryzyka w wymiarze indywidualnym, społecznym i globalnym, osłabienia sensu i orientacji oraz akcentowania dobra i interesu jednostki. Autor zwraca w nim uwagę na modyfikacyjną rolę tradycji, na to, że we współczesnym społeczeństwie tworzą się nowe wzory kulturowe i to w dość dużym tempie, ale występuje również zjawisko ponownego odkrywania tradycji. W tym celu przytacza opinie i wyniki

badania innych socjologów oraz ukazuje jednostkę w świecie globalizacji, mass mediów w odniesieniu do sposobu życia społecznego. Wskazuje, że współczesny człowiek coraz częściej stara się decydować sam o sobie i indywidualnie podchodzi do rozumienia wartości, tworzy nowe wzory zachowań. Wzrasta więc ranga samorealizacji, samostanowienia, kreatywności, niezależności wiary w rozwój itp. Jednak jednocześnie człowiek ten żyje w świecie pozbawionym autorytetów, skazany jest na kształtowanie się tożsamości osobowej przez wolny wybór, a nie przez rodzinę i bliskich. Samodecydowanie i globalizacja, nowe technologie i rozwój cywilizacyjny zdaniem autora zapewniają jednostce warunki do rozwoju, do wolności przekonań, kształtowania różnorodności stylów życia, wolnego wyboru, ale niosą za sobą również pewne zagrożenia i konsekwencje negatywne.

Ksiądz J. Mariański zwraca też uwagę na konsekwencje wolnych wyborów, na sposób kształtowania tożsamości przez mass media, na życie w ciągłym podejmowaniu ryzyka i zmieniające się warunki, w jakich żyje człowiek. Wskazuje, że społeczeństwo globalne wraz ze wzrostem dobrobytu nie rozwiąże i nie wyeliminuje pewnych cech negatywnych i zagrożeń, takich jak bezrobocie, katastrofy nuklearne, terroryzm. Autor bardzo obrazowo opisuje czynniki wpływające na życie współczesnej jednostki, ale zarazem ukazuje wiele możliwych scenariuszy modernizacji społecznej, wiele możliwości życia w czasach nowoczesnych czy ponowoczesnych. Pokazuje, że świat nie jest, nie był i nie będzie w pełni doskonały, że ciągle będzie ulegał zmianie i przemianie tak samo jak społeczeństwo. Zmiany te nie pozostają bez konsekwencji dla życia religijnego, często wpływają na nie destrukcyjnie, ale niektóre z nich (utrata sensu, ryzyko, niepewność życia) mogą w pewnym zakresie sprzyjać religijności i są szansą dla nowych form religijności i duchowości. Autor pisze również, że coraz częściej „część ludzi nie chce żyć w świecie niepewności i stara się je jakoś zatrzymać, uciekając w stronę dawnych czasów” (s. 39).

Kolejny rozdział książki poświęcony jest kontrowersjom wokół teorii sekularyzacji. Autor ukazuje teorie sekularyzacji na gruncie europejskim. Przytacza opinie wielu uczonych i jednocześnie zwraca uwagę na to, czy są one adekwatne do społeczeństwa ponowoczesnego, czy straciły już swoją zasadność. Szeroko opisuje zjawisko „odkościelnienia” religijności. Prezentuje indywidualizację duchowości i religijności współczesnego człowieka, wyjaśnia, czym jest ona spowodowana i jaki ma to wpływ na teorię sekularyzacji. Poza tym prezentuje wyniki badań europejskich na temat religijności na przykładzie kilku państw europejskich. Socjolog z Lublina zwraca uwagę na to, że „odkościelnienie” nie jest dechrystianizacją, ale konsekwencją utraty funkcji religijnych przez Kościoły i ich zmieniającą się pozycją w społeczeństwie. Wskazuje również, że nadal, choć w mniejszości, są ludzie, którzy zachowują ścisłą więź z Kościołem. Zachęca też badaczy do tego, aby zamiast procesami „odkościelnienia” zajęli się rozpoznawaniem nowych form religijności. Zwraca również uwagę na to, że do niedawna niemal wszyscy socjologowie odwoływali się do teorii sekulary-

zacji. Niektórzy nawet i teraz starają się udowodnić, że współczesny świat to religijne pustkowienie. Książk prof. J. Mariański przekonuje jednak, że w społeczeństwie ponowoczesnym w kryzysie nie jest religia lecz teoria sekularyzacji. Zwraca uwagę na nowe, ciągle wzmagające się ruchy religijne oraz na to, że świat pluralizmu społecznego i kulturowego nie jest na tyle silny, by zniszczyć religię. Odwołuje się w tym celu do prac innych socjologów, teologów i filozofów, którzy wcześniej byli zwolennikami teorii sekularyzacji, ale zauważyli, że przemiany w społeczeństwie ponowoczesnym nie prowadzą do zaniku religijności, lecz do zmiany jej form. Modernizacja i globalizacja prowadzą do przekształcania religii i religijności na różne i wielorakie sposoby.

W kolejnej części książki autor wskazuje tendencje przemian w religijności współczesnej. W tym względzie kładzie nacisk na czynniki, jakie je warunkują. Analizuje, jaki wpływ na te przemiany ma pluralizm religijny, sekularyzacja, globalizacja i indywidualizacja. Wskazuje na fakt, że desekularyzacja, choć nie jest zjawiskiem rzucającym się w oczy, występuje i jest zauważalnym trendem w społeczeństwie, prowadzącym do troski o kształt własnej religijności jednostki, do wyzwalaania się nowej duchowości i do szukania nowych form uźwężnienia religii.

Ostatni rozdział poświęcony jest nowej duchowości. Autor charakteryzuje to zjawisko, odwołując się również do stwierdzeń innych socjologów. Przedstawia definicje duchowości oraz cechy nowej duchowości, jednocześnie zwracając uwagę na różne jej formy i tendencje indywidualistyczne. Książk prof. J. Mariański pisze: „Współczesna socjologia religii operuje szeroką definicją religii, która nie ogranicza się do religijności ufundowanej na doktrynie kościelnej, lecz obejmuje także pozainstytucjonalne aspekty rzeczywistości zjawisk religijnych (i duchowych)” (s. 218). Lubelski socjolog dostrzega wszelkie zmiany i modernizację religijności, dostrzega nowe jej formy i przejawy oraz udowadnia, że nie są one odejściem społeczeństwa ponowoczesnego od religii. Omawia również przejawy religijności, nowej duchowości w świetle najnowszych badań socjologicznych i wskazuje ich nowy kierunek, który powinien być nastawiony na funkcjonalne rozumienie religii.

Książkę ks. prof. J. Mariańskiego wydała Oficyna Naukowa w Warszawie w 2010 r. – jedna z najlepszych firm publikujących książki socjologiczne. Starannie wydana książka – na dobrym papierze, o estetycznej szacie typograficznej – jest szyta i zaopatrzona w twardą oprawę. W stosunku do tak dobrego jakościowo wydania i treści książki cena jest naprawdę bardzo atrakcyjna i dostępna dla każdego czytelnika.

Publikacja ks. prof. J. Mariańskiego jest pod względem treści bardzo interesującą i pouczającą lekturą wyznaczającą jednocześnie nowy kierunek socjologom religii. Autor nie stosuje w niej uogólnień. Nie stwierdza, że jest tylko czarne i białe, dobre i złe, ale pokazuje różnorodność form i zachowań w życiu i funkcjonowaniu człowieka społeczeństwa ponowoczesnego względem religii. Prezentuje i przytacza wiele różnych opinii, do których bezpośrednio się od-

nosi przez akceptację lub ukazanie nieadekwatności i nieaktywności pewnych definicji czy stwierdzeń. Analizuje determinanty życia jednostki i społeczeństwa oraz ich wpływ na zainteresowanie się kwestią duchowości i religijności. W sposób bardzo umiejętny pokazuje, nie tylko zainteresowanemu socjologią religii czy religią czytelnikowi, że religia nie przeżywa zaniku, ale pewne przeobrażenia w nową formę religijności i duchowości.

Bardzo podoba mi się to, z jaką lekkością i sprawnością autor, pisząc językiem naukowym, od samego początku zaciekawia lekturą. Na pewno dzięki bardzo zrozumiałemu i czytelnemu przekazowi, ciekawemu ujęciu zagadnienia i stylowi książka trafi w gusta nie tylko socjologów religii i moralności. Polecałabym ją każdemu, kogo ciekawi rozwój i życie społeczne, rola mass mediów i rozwoju cywilizacyjnego oraz przemiana duchowości współczesnego społeczeństwa. Książka w sposób ciekawy przedstawia wyniki badań empirycznych i stan nauk socjologicznych w odniesieniu do religii. Czyta ją się bardzo lekko i z zaciekawieniem. Tylko nieliczni autorzy mają dar, aby tekst naukowy był tak czytelny i interesująco przedstawiony. Bardzo polecam publikację ks. prof. J. Mariańskiego nie tylko socjologom, ale i psychologom, pedagogom, kulturoznawcom i religioznawcom oraz filozofom i teologom.

Olha Pelekh